

EDUCAR PER A LA PAU

*vull que els nens
no estiguin plorant*

**DESARMAMENT
I DESENVOLUPAMENT
PER A LA PAU**

JUSTICIA i PAU

Milers de missatges

És una evidència: l'infant neix ignorant. Cal, doncs, ensenyar a l'infant moltes coses. I no només a l'infant. Cada cop es parla més de la necessitat d'una educació permanent.

Cal ensenyar-ho tot a l'infant: utilitzar els seus sentits, conèixer les persones i els objectes, relacionar-se amb allò que l'envolta. Parlar. Menjar. Manejar els estris més indispensables. Després llegir, escriure. Després coneixements cada cop més complexos. Viure en el món en el qual està. Mitjançant tot aquest procés, la societat l'incorpora a ella: als seus coneixements, als seus valors, als seus costums...

Aquest procés no es detura als pocs anys. No s'acaba amb l'educació familiar. Continua a l'escola. Per aquells als quals la societat els ho facilita o els ho permet, continua a la universitat. I en el món del treball. I sempre: l'ésser humà, i més en les societats modernes, és bombardejat contínuament amb missatges que volen instruir-lo i que d'una manera o altra volen educar-lo, encara que les menes d'educació i els seus objectius siguin molt diverses i a vegades divergents.

Ho volen fer els mitjans de comunicació social, la propaganda comercial, els partits polítics, les religions, els grups de pressió, les petites entitats culturals i les grans empreses multinacionals.

Conscientment o inconscientment, l'infant, l'adolescent, el jove, l'adult acumulen una pila de coneixements. Molts volen ensenyar a l'individu. Ensenyar-li que necessita comprar un detergent o ensenyar-li que és bo de votar aquest o aquell partit. Educar-lo perquè vagi a veure aquest film o educar-lo perquè tingui ganes de veure el món. Milers i milers de missatges.

I la pau, quin lloc ocupa en aquest procés? L'educació per a la pau, quin lloc hi té?

“Jo sé com evitar la guerra”

Ser educat per a la pau és un dret de l'infant. Ho diu l'article 10 de la Declaració dels Drets de l'Infant. Ho expressa així aquest article: “L'infant ha de ser protegit contra les pràctiques que poden fomentar la discriminació racial, religiosa o de qualsevol altra mena. Ha de ser educat en un esperit de comprensió, tolerància, amistat entre els pobles, pau i fraternitat universal, i amb plena consciència que ha de consagrar les seves energies i aptituds al servei dels seus semblants”.

Si els nens tenen aquest dret, algú ha de tenir el deure d'educar-lo d'aquesta manera. Pau Casals, el músic català, deia a la seva amiga Golda Meir: “els polítics no sabeu com evitar la guerra. Jo sí que ho sé: només cal predicar la pau entre els nens. Això és molt més important que no ensenyar-los que dos i dos fan quatre. Els esperits educats no disparen trets”.

És ben cert que hi ha força polítics que volen la pau i treballen efectivament per a ella. Però també ho és que l'afirmació de Casals fa pensar. Si hi hagués hagut, si hi hagués una veritable educació per a la pau als infants que ho han d'aprendre tot, el panorama del món seria igual que ara?

Perquè aquest panorama ofereix contrastos ben notables.

Gandhi i Hitler

És possible de jugar, només amb la imaginació, a un joc ben instructiu. Imaginar escenes de pau i escenes de violència. Un paisatge assolat i uns éssers humans que el travessen tot sentint la seva comunitat misteriosa i profunda amb la natura. I la bomba atòmica d'Hiroshima explotant i matant milers d'homes i de dones, de vells i d'infants. Una parella d'anamorats que s'han citat a qualsevol bar de qualsevol indret del món i que es descobreixen mútuament, amb una il·lusió expectant. I imaginar després una escena de tortura en la qual uns homes uniformats malmeten de manera sistemàtica i brutal uns detinguts.

I encara... És possible d'imaginar dotzenes i centenars d'imatges semblants, vivament contrastades. El somriure d'un nen, i un home que cau assassinat. La joia d'una reunió d'amics, i la pluja de bombes en qualsevol d'aquestes guerres “localitzades” que encara són realitat en el món d'avui. Un investigador treballant en alguna cosa que ha de ser útil a la humanitat, i un altre perfeccionant una nova arma de la panòplia

nuclear. Un dia de vacances feliç, i una família a la qual li arriben les ombres de l'atur en el treball. Gandhi i Hitler. Un país pròsper, amb bona seguretat social per a tothom, i les diàries víctimes de la fam a qualsevol dels països subdesenvolupats. Unes inversions per a la salut dels ciutadans, i unes altres per a la cursa d'armaments.

I encara serien possibles moltes altres imatges en aquest joc d'imaginació a l'abast de tothom. Un món que sembla fet per a viure en pau i en el qual hi ha violències de mena molt diversa, perquè si un tret és una violència la misèria també n'és una. Violències que ningú no voldria per a ell mateix ni per als éssers que estima. No hi té alguna cosa a veure amb tot això l'educació per a la pau o bé la manca o la insuficiència d'ella?

En un racó del cervell

Totes les realitats, tots els fets tenen unes causes. Quines són les causes de la violència? No de les violències naturals, de la catàstrofe d'un cicló davant el qual els éssers humans no hi poden res o ben poc. Sinó de totes aquelles altres violències i de totes aquelles altres catàstrofes.

No hi haurà unes causes humanes? Les causes no estaran en un racó del cervell que pensa que uns altres éssers humans no són fonamentalment iguals en drets i en dignitat? I que per tant poden ser víctimes d'una bomba, d'uns trets, d'uns insults, d'una tortura, d'una explotació econòmica sistemàtica, d'una misèria... Els nazis pensaven, i ho ensenyaven, que els jueus eren una raça inferior, alguna cosa que no arribava al nivell humà. Que eren una mena d'animals o d'insectes perniciosos que calia eliminar. Per això els perseguiren, els tancaven en els camps de concentració, els cremaven. Els seus cervells i els seus cors havien estat instruïts i educats d'aquesta manera: els jueus no arribaven al nivell humà.

I això no ha estat pas una cosa exclusiva dels nazis. La història de tots els temps, i molts esdeveniments del món d'avui, ho palesen. Un grup d'éssers humans que són considerats inferiors per un altre grup humà. Ben pocs grups humans se salven d'això. Hi ha hagut temps i llocs en els quals els catòlics han estat considerats inferiors i perseguits. Però també hi ha hagut llocs i temps en els quals altres catòlics han considerat altres grups humans inferiors i els han perseguit. Quan Stalin i els seus subordinats enviaven molta gent als camps de concentració de Sibèria pensaven així. I pensaven semblantment els traficants que anaven a Àfrica a buscar negres i a fer-los esclaus per portar-los a Amèrica. A la història de tots els països hi ha innumerable pàgines fosques semblants. Pàgines en les quals van ser escrites i s'escriuen aquests paraules: “Aquests no són dignes de pau”.

L'operació prèvia

Tot acostuma a començar així: en un racó del cervell i en un racó del cor es nega que els altres siguin iguals. Algú o alguna cosa han sembrat aquesta mala llavor. Algú o alguna cosa que han negat allò que diu l'article 10 de la Declaració dels Drets de l'Infant: el nen ha de ser protegit contra les pràctiques que puguin fomentar la discriminació racial, religiosa o de qualsevol altra mena.

Perquè si l'infant no és protegit d'aquestes idees i d'aquestes pràctiques, aquesta metzina pot ficar-se dins ell. I un cop convençut que tots els éssers humans no tenen la mateixa dignitat i els mateixos drets fonamentals, un cop educats d'aquesta manera, la pau pot enderrocar-se tantes vegades s'enderroca. Un cop convençuts que els altres —siguin els que siguin, catalans o andalusos, comunistes o liberals, creients o ateu, blancs o negres, homes o dones...— no tenen els mateixos drets fonamentals, per què aquests altres han de gaudir del bé de la pau, per què, si les circumstàncies sembla que ho demanen, no poden ser víctimes d'explotació, d'opressió, fins i tot de tortura i de mort violenta?

Per què no podran dictar-se lleis que els discriminin, conservar sistemes econòmics que els oprimeixin, costums que els humiliïn, per què no podran aixecar-se avions que els bombardegin? L'operació prèvia ja està feta. Una operació en un racó del cervell i en un racó del cor. I aleshores on resta allò que l'infant —i per què no l'adolescent, el jove, l'adult?— “ha de ser educat en un esperit de comprensió, tolerància, amistat entre els pobles, pau i fraternitat universal, i amb plena consciència que ha de consagrar les seves energies i aptituds al servei del seus semblants”?

Llum verd, llum vermell

Vet aquí la importància de l'educació per a la pau. “Els esperits educats no desapareixen trets” deia Pau Casals. Els esperits veritablement educats en la pau difícilment dispararan trets, torturaran, negaran els drets dels altres, oprimiran. Segurament en moltes famílies es va posar més cura en educar a manejar els coberts a taula que en educar per a la pau. Segurament en moltes escoles es va educar amb més cura en tractar de demostrar la superioritat del propi poble que en l'amistat entre els pobles.

Una de les coses que intenta d'aconseguir tota educació és posar en els éssers humans, dins ells, una mena de semàfors. Llum verd: “Endavant!” Llum vermell: “Atura't!” O a crear reflexes condicionats, com el

científic rus Pavlov va fer amb aquell gos al qual durant temps li tocaven una campana quan li donaven menjar: finalment, encara que no li donessin menjar, quan tocaven la campana al gos li venia saliva a la boca com si anés a menjar.

És una mica això. Hi ha milers de missatges —llums verds, llums vermells, toc de campana—. Si aquests van dient una cosa es podrà aconseguir fàcilment una reacció concreta. Si diuen, per exemple, “negre igual a inferior a blanc”, és fàcil que l'home blanc acabi reaccionant instintivament d'una determinada manera en veure un negre pel carrer.

I aquí hi juga tota l'escala de valors que puguin tenir uns pares, uns educadors, un grup social, una societat sencera. Si l'escala de valors és favorable a la guerra, aquesta es convertirà per a molts en el llum verd, “endavant!”, i serà més fàcil d'enardir la gent davant determinada guerra que els qui manin considerin bona, i d'enardir els joves a matar altres joves que són fonamentalment iguals a ells i que personalment no els han fet cap mal. Si l'escala de valors diu el contrari —guerra = llum vermell, “atura't!”— els resultats no serien els mateixos.

La guerra és l'exemple potser més gros. Però és vàlid per a molts fets i reaccions a nivells menys dramàtics. Per exemple: àrab igual a brut, catòlic igual a fanàtic, ateu igual a immoral, obrer igual a gandul. I encara a nivells menys importants, més de la vida quotidiana: petites discriminacions amb els alumnes de l'escola, entre els veïns, entre els companys de feina, entre els pobles... Petites però que poden donar fruits no tan petits.

Això és el que cal veure. En l'escala de valors d'una família, d'una escola, d'una organització social, d'un poble, on està situat el valor pau? Si el pare, habitualment, a casa, parla davant els seus filllets amb agressivitat contra altres persones, amb desdeny, fins i tot a vegades amb odi, diu que caldria tractar-los amb violència perquè escarmentessin —encara que després no ho faci o gairebé no ho faci mai—, és que els infants rebran una llavor de pau? I qui diu el pare diu la mare, el mestre, el líder d'un partit polític, el cap del govern.

Certament que en el món d'avui, i això ja és un gran progrés de consciència, ningú o gairebé ningú dels qui tenen alts càrrecs públics fa l'apologia de la guerra. Restaria desqualificat davant l'opinió pública. Però una certa admiració per les violències roman moltes vegades, encara que sigui subterrània. I, si ningú o gairebé ningú no gosa fer l'apologia de la guerra, són molts els éssers humans que encara s'embadaleixen amb l'apologia de guerres del passat que va fer el seu poble, i són molts els po-

bles que, en el nom dels seus carrers i les seves places, en els monuments de marbre o de bronze, en els seus himnes nacionals, exalcen violències passades. Això demostra que l'esperit de pau no ha penetrat prou, que l'educació per a la pau és deficient i fins i tot a vegades francament negligida o combatuda encara que sigui de manera inconscient.

Una ecologia de la pau

I les escales de valors es tradueixen més enllà d'àmbits individuals o petits. Impregnen els sistemes econòmics, les organitzacions polítiques, les lleis. Una dictadura és quelcom d'oposat a la pau. Una discriminació dels drets ho és. Ho és el comerç internacional d'armes. Ho és l'aixafament d'una llengua o d'una cultura. Ho són tantes coses que regeixen la vida diària de molts milions d'éssers humans i els fan viure en un clima pol·lucionat per l'agressivitat. Com si fos l'aire que respiren.

És per això que els obstacles a l'educació per a la pau no poden venir només d'unes persones sinó d'un conjunt de lleis, d'un ambient social, d'unes regles considerades vàlides per aquells que tenen el poder. I és per això que l'educació per a la pau no ha de tractar només de fer persones pacificadores, sinó també sistemes, estructures, lleis pacificadores. I que l'educació per a la pau no afecta només unes persones —uns familiars, uns mestres, unes entitats petites— sinó que cal edificar sistemes, estructures, organitzacions, lleis, cases, espais verds, ambients que eduquin per a la pau.

És possible de dir que hi ha també com una mena d'ecologia de la pau. Que l'aire social que respirem no estigui pol·lucionat.

Una història cap a la pau i una oportunitat històrica

Tots ho sabem. La història humana està travessada de guerres i de violències de mena molt diversa. Però no seria encertat de veure-la només així. També està travessada per uns corrents de pau molt nombrosos i diversos. Gent de pau, iniciatives de pau, progressos de pau. Progressos, al cap i a la fi, en treballar perquè sigui reconegut efectivament, per les persones i les institucions, allò de la igualtat fonamental dels drets de tots els éssers humans. Allò d'una mateixa dignitat fonamental.

Hi ha hagut, a tots els temps i a tots els pobles, els herois i els màrtirs de la pau. I totes les persones que no han passat a les planes de la història però que han estat veritablement pacificadores a la llar, al barri, al poble, al treball, a la vida diària, a la col·laboració modesta però real a la vida pública. Podem veure també la història de la humanitat com un

formidable intent de progressar en aquests sentits. Un intent força vegades fracassat, momentàniament silenciats, sovint perseguit. Però que repren i que elimina esclavatges, i que pren consciència de la igualtat humana i fa desaparèixer absolutismes, i que cerca i moltes vegades troba maneres adequades de resoldre els conflictes que acompanyen tota vida individual i tota vida col·lectiva. I que reivindica drets, i que escriu aquests drets en declaracions i en lleis que regeixen la societat.

Determinades situacions plantegen amb més vigor aquesta pugna entre les dues tendències. A Catalunya i a Espanya, hi ha ara una oportunitat històrica perquè la vida col·lectiva progressi efectivament després de tants anys foscos, cap a una pacificació de les consciències, de l'ordenació política i socio-econòmica, del reconeixement dels drets de nacionalitats i regions. No hi ha democràcia real, política, social, econòmica, cultural, sense una consciència veritable d'aquella igualtat fonamental de drets i de dignitat, consciència que es tradueixi en lleis i institucions. És una oportunitat històrica que no es pot perdre. Una responsabilitat en l'educació per a la pau.

La pau i la justícia

La pau no és passivitat. El qui treballa per la pau no es desentén ni s'evadeix: treballa, justament. Treballa, per començar, per a la justícia. S'ha dit moltes vegades, i és ben cert, que on no hi ha justícia no hi pot haver pau. Tal vegada només una falsa pau, una superfície aparentment tranquil·la que amaga lluites i tensions, injustícies que a qualsevol moment poden sortir a flor d'aigua. Ho digué el profeta Isaïes: "La pau serà obra de la justícia", i la història i la vida diària no han fet ni fan més que confirmar-ho.

Educar per a la pau és també educar per a treballar per la justícia. Arreu: a casa, a l'escola, al barri, a l'empresa, a la ciutat, a l'organització social, en la relació entre els pobles. La justícia dóna a cadascú allò que li pertoca, allò a la qual cosa té dret.

Es fàcil de veure l'estreta relació entre pau i justícia. Hi pot haver una pau veritable en una ciutat en la qual uns barris tinguin una alta qualitat i uns altres siguin un formiguer de cases petites i atrotinades i no tinguin espais verds? Hi pot haver una pau veritable en una societat en la qual els ingressos estiguin molt desigualment repartits i el sistema afavoreixi aquestes diferències? Hi pot haver una pau veritable en una societat o en un món en el qual uns grups humans estiguin discriminats, sigui per raó de raça, de sexe, de creences? Hi pot haver una pau veritable en un

món dividit en superpotències i en països on la fam és habitual per a molts dels seus habitants?

D'exemples, se'n podrien posar molts d'altres. L'edificació de la pau passa, doncs, per l'edificació de la justícia, i educar per a la pau vol dir també educar per treballar per a la justícia. En un camp o en un altre, perquè això depèn sovint de les condicions i possibilitats de cadascú. Però l'educació per a la pau mai no pot ser educació per a la passivitat, per desentendre's dels problemes col·lectius on hi ha a fer obra de justícia. Ben al contrari.

La pau i els drets humans

L'esperit de pau és esperit de fraternitat. On no hi ha respecte als drets humans no hi pot haver pau. Perquè, per una banda, atemptar contra els drets dels altres significa que els responsables d'això no són treballadors de la pau, ignoren o menystenen la persona dels altres. I, per altra banda, tota discriminació, tota violació de la dignitat de la persona afavoreix el naixement de rancúnia i de venjança. Hi ha violència d'una banda, que fàcilment pot despertar la violència de l'altra.

Educar per a la pau és educar per l'acollida de la persona de l'altre, per la seva acceptació. Descobrir l'altre i els seus drets. És ajudar a descobrir tots els valors que porta una persona, la seva dignitat, llibertat. Això significa atenció i diàleg: en la família, entre els companys... Significa la necessitat d'espais oberts per al diàleg als barris, en la revitalització d'entitats, associacions, tot allò que crea coneixença. També la importància del turisme i les vacances, de l'oci, de cara al coneixement dels altres, i de l'enriquiment, de l'aportació mútua, de la superació de fronteres.

Educar per a la pau no és només el rebuig de la violència i de la guerra. És educar per a la tolerància, per al respecte de l'opinió i l'acció de l'altre. Si la violència tan freqüent, per exemple, en molts programes de televisió és contrària a l'educació per a la pau ho és perquè l'altre, allí, no és considerat com a persona que no pot ser colpejada o morta, i també perquè no ensenya el camí del respecte d'allò que és, que diu i que fa. La guerra no és, al cap i a la fi, més que portar a les darreres conseqüències aquesta manca de tolerància i de respecte que pot manifestar-se a la família, a les relacions de treball en el món escolar, al pati de joc.

Una societat feta i forjada per homes i dones que han cregut en el respecte i en la tasca pel bé de tots: això fa que els pobles siguin grans. Educar per a la pau és educar per a reconèixer, acceptar i protegir els drets dels altres. Tots els altres. Arreu.

La pau i les actituds morals

La justícia. Els drets humans. Però alhora l'educació per a la pau significa afavorir i enfortir unes actituds morals necessàries per al treball per a la justícia i el respecte als drets humans.

Una actitud de participació en la vida col·lectiva. De participació sense haver de tenir sempre l'incentiu del premi, del guany, de l'èxit personal o del lluïment. És ajudar a comprendre que el treball val per l'interès que s'hi posa i per les realitzacions. Educar el plaer de la feina ben feta, de la bellesa per la bellesa, de la bondat per la bondat. La feina individual i la valoració de la feina col·lectiva: del treball en sentit estricte, on sempre hi ha una participació dels altres, i també de treballs gratuïts: festes majors, barris, associacions fetes amb la tasca de molts. Valorar la participació de l'esforç que es fa en esplais, entitats, i també en la dedicació política, sindical, cívica.

Una actitud de responsabilitat, de saber acceptar com a nostre allò que fem. La veritat porta a la pau. Educar per dir la veritat, per viure en la veritat pròpia, de la família, de la societat. Veritat en els programes de partit, en les accions dels sindicats, en les declaracions de la renda: coses de gent gran però que també s'aprenen de petits i de joves: en les còpiades als exàmens i en saber respondre d'allò que cadascú ha fet. Veritat i responsabilitat que vol dir també denúncia de les injustícies, de les discriminacions, dels atemptats contra la pau.

Una actitud de compartir, de viure al costat i amb els altres. Educar per a compartir, per comptar amb els problemes dels altres i no ser-hi indiferent. Una actitud de servei, i de servei als menys dotats, al més marginats, als més abandonats. Els meus drets propis queden limitats pels drets dels altres. Els drets tenen uns deures correlatius. Com els bons excursionistes són sensibles a tot això en el càmpings i les acampades, ser-ho en l'ajuda a la feina, entre veïns, entre comarques, entre regions, entre països.

Una actitud de construir i de reparar. També pel que fa al respecte a l'entorn, el paisatge, la ciutat, les coses públiques, el món tot que al cap i a la fi és d'una sola família, la família humana. No degradar ni trencar —la brutícia, les deixalles, el respecte a les cases de colònies, als parcs, als boscos. L'incivisme d'embrutar un indret públic, arriba multiplicat, i és la mateixa actitud, a la pol·lució de grans empreses nocives que degraden l'aire, l'aigua, la terra, allò que és de tots. L'art per a tots correspon també a l'actitud de construir; valorar campanyes com el teatre o la música als barris, els espectacles infantils, els espais col·lectius aprofitats...

Final

El constructor de la pau ha de ser intel·ligent —ha de saber llegir dins les realitats per veure-hi els factors de pau i els obstacles—; ha de ser tenaç —la construcció de la pau no és cosa d'un dia i sempre es possible de pogressar-hi—; ha de ser confiat en els altres —la pau no és obra d'una sola persona—; ha de ser fort —no ha de veure dificultats arreu i defallir—. Però ha d'estar guiat sobretot, en definitiva, per un amor fratern.

Per aconseguir la pau, educar per a la pau. Feliços els qui treballen per la pau perquè estimen els seus germans, la vida. Educar per a al pau i treballar per a ella és una llarga tasca, ¿però no és una tasca veritablement humana a la qual val la pena d'esmerçar això que ens han donat i que anomenem la vida?

